

دانشگاه یزد
دانشکده زبان و ادبیات
گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

بررسی عناصر داستانی در منظومه مجنون و لیلی امیر خسرو دهلوی

استاد راهنما :

دکتر سید محمود الهام بخش

استاد مشاور:

دکتر یدالله جلالی پندری

پژوهش و نگارش:

نجمه السادات سادات اخوی

مهر ماه ۱۳۹۱

تقدیم به :

تمام به عزیزی که در تهیه این رساله مرایاری نموده اند

سپاسگزاری

با سپاس فراوان از اساتید بزرگوارم جناب آقای دکتر سیّد محمود الهام بخش و جناب آقای دکتر یدالله جلالی پندری که در تمام مراحل این تحقیق مرا از راهنمایی های مختلف و سودمند خود بهره مند ساخته اند.

همچنین از تمامی استادان بزرگوار دانشگاه یزد که طی سالیان متمادی در محضرشان نکته ها آموخته ام، بپاس راهنمایی های ارزشمند و زحمات بی دریغشان، سپاسگزاری می کنم .

چکیده:

یکی از شاعران بزرگ قرن هفتم هجری که در عین سکونت در شبه قاره هند، بر زبان و ادب فارسی تا حد رسیدن به شأن یک شاعر توانای کلاسیک احاطه یافته و آثار پر باری بر جای گذاشته امیر خسرو دهلوی (ه ق ۷۲۵ - ۶۵۱ ه ق) است. آشنایی این شاعر با میراث کهن شعر فارسی و مثنویات بزرگانی همچون نظامی او را بر آن داشته تا به داستان سرایی منظوم روی آورد؛ و خمسه و منظومه هایی بسراید که همگی از شهرت و مقبولیت نسبتاً خوبی برخوردارند.

یکی از منظومه های امیر خسرو مجنون و لیلی اوست که آن را در سال ۶۹۸ ه ق به سفارش سلطان علاء الدین محمد سروده و شامل ۲۶۶۰ بیت در بحر هزج مسدس مقبوض محذوف/مقصود است.

اساس روایت داستان او در بعضی موارد با منابع عربی همخوانی دارد و در بعضی جنبه ها به ساختار لیلی و مجنون نظامی نزدیک است؛ و در عین حال در بخش هایی با هر دو مأخذ متفاوت است و افزوده هایی در فرعیات دارد.

در این پژوهش که به بررسی عناصر داستانی در مجنون و لیلی امیر خسرو اختصاص دارد پس از معرفی زندگی، آثار و روزگار، شیوه شاعری امیر خسرو و جمع بندی مطالب مربوط به سرگذشت لیلی و مجنون و جایگاه منظومه مجنون و لیلی امیر خسرو، عناصر داستانی مختلف معرفی شده اند و در ادامه بحث، به جلوه های هر عنصر داستانی در مجنون و لیلی پرداخته شده است.

این بررسی در برگیرنده عناصری همچون درون مایه، زاویه دید، توصیف، شخصیت پردازی، گفتگو، لحن و تکنیک است و از مجموعه مباحث آن چنین بر می آید که امیر خسرو در کاربرد عنصر توصیف و گفتگو موفقیت چشمگیری داشته است.

کلید واژه: عناصر داستانی، امیر خسرو دهلوی، ادبیات غنایی، مجنون و لیلی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ط	پیشگفتار
۱	فصل اول - مبادی تحقیق
۳	۱-۱ تعریف موضوع
۴	۲-۱ سابقه تحقیق
۶	۳-۱ سوالات پژوهشی
۶	۴-۱ روش تحقیق
۷	فصل دوم - زندگی و آثار امیر خسرو دهلوی
۹	۱-۲ تولّد
۱۱	۲-۲ خانواده و نسب امیر خسرو
۱۲	۱-۲-۲ سلطان شمس الدین التتمش
۱۴	۳-۲ ازدواج، خانواده و فرزندان
۱۵	۴-۲ مذهب امیر خسرو
۱۶	۵-۲ گرایش به عرفان
۱۶	۱-۵-۲ طریقه چشتیه در هند
۱۷	۶-۲ سفرها
۱۷	۷-۲ تحصیلات امیر خسرو
۱۷	۱-۷-۲ شاعری
۱۹	۲-۷-۲ خط
۱۹	۳-۷-۲ موسیقی
۲۰	۸-۲ استادان امیر خسرو در شاعری
۲۰	۹-۲ تخلص
۲۱	۱۰-۲ اوضاع فرهنگی و اجتماعی عصر امیر خسرو

۲۲	۱۱-۲ معاصران امیر خسرو
۲۲	۱-۱۱-۲ پادشاهان و ممدوحان
۲۴	۲-۱۱-۲ شاعران و عارفان
۲۵	۱-۲-۱۱-۲ خواجه نظام الدین اولیاء
۲۷	۲-۲-۱۱-۲ حسن دهلوی
۲۷	۱۲-۲ افسانه ها در مورد زندگی امیر خسرو
۲۸	۱-۱۲-۲ نام
۲۹	۲-۱۲-۲ تولد امیر خسرو و پیشگویی مجذوب
۳۰	۳-۱۲-۲ سوز خسروی
۳۱	۴-۱۲-۲ امیر خسرو و خواجه حسن دهلوی
۳۲	۵-۱۲-۲ امیر خسرو و نظامی گنجوی
۳۳	۶-۱۲-۲ امیر خسرو و سعدی
۳۴	۷-۱۲-۲ امیر خسرو بعد از مرگ
۳۵	۱۳-۲ آثار امیر خسرو
۳۵	۱-۱۳-۲ آثار منظوم
۳۵	۱-۱-۱۳-۲ دیوان اشعار
۳۶	۲-۱-۱۳-۲ مثنوی ها
۳۸	۲-۱۳-۲ آثار منثور
۳۹	۱۴-۲ شاعری و نویسندگی
۴۳	۱۵-۲ وفات
۴۴	۱-۱۵-۲ ماده تاریخ
۴۶	۱۶-۲ اهمیت و شهرت امیر خسرو
۴۶	۱-۱۶-۲ در دوره حیات
۴۶	۲-۱۶-۲ بعد از حیات

۴۹	فصل سوم - پیشینه داستان مجنون و لیلی
۵۱	۱-۳ جریان های سروده شدن مجنون و لیلی
۵۱	۱-۱-۳ در جهان عرب
۵۲	۲-۱-۳ در ایران
۵۶	۳-۱-۳ منظومه مشابه لیلی و مجنون در ادبیات جهان
۵۷	۲-۳ منظومه مجنون و لیلی
۵۸	۳-۳ اصل داستان بر اساس منابع عرب
۵۹	۱-۳-۳ مجنون و لیلی
۶۰	۲-۳-۳ بحث درباره اثبات و انکار وجود قیس
۶۱	۳-۳-۳ جنون مجنون
۶۳	۴-۳-۳ آغاز داستان لیلی و مجنون
۶۵	۱-۴-۳-۳ خواستگاری مجنون از لیلی
۶۵	۲-۴-۳-۳ مجنون و عمر بن عبدالرحمن عوف
۶۶	۳-۴-۳-۳ مجنون و نوفل بن مساحق
۶۷	۴-۴-۳-۳ مجنون و زیارت کعبه
۶۸	۵-۴-۳-۳ ملاقات مجنون با شوهر لیلی
۶۹	۶-۴-۳-۳ مجنون و زنان قبیله
۷۱	۴-۳ عشق عذری
۷۲	۵-۳ مجنون و لیلی به روایت امیر خسرو دهلوی
۸۱	فصل چهارم - عناصر داستان
۸۳	۱-۴ درون مایه
۸۴	۱-۱-۴ عشق
۸۵	۲-۱-۴ روابط نادرست قبیله ای و خانوادگی
۸۵	۱-۲-۱-۴ تعصبات قبیله ای

۸۵	۴-۱-۲-۲-جامعه مردسالار
۸۷	۴-۱-۲-۳-روابط نادرست خانوادگی
۸۷	۴-۱-۳-پایبندی به آداب و رسوم
۸۷	۴-۱-۴-ناراحتی‌های روحی
۸۹	۴-۱-۴-۱-مرگ اندیشی
۸۹	۴-۱-۵-قضا و قدر
۹۰	۴-۱-۶-تردید و دودلی
۹۲	۴-۱-۷-خیانت
۹۳	۴-۱-۸-درون مایه اسطوره‌های - تاریخی
۹۵	۴-۱-۸-۱-کهن الگو (آرکی تایپ)
۹۷	۴-۲-راوی و زاویه دید
۹۸	۴-۱-۲-۱-زاویه دید درونی
۹۹	۴-۱-۲-۲-زاویه دید بیرونی
۹۹	۴-۲-۲-زاویه دید
۹۹	۴-۲-۲-۱-دیدگاه اول شخص
۱۰۰	۴-۲-۲-۲-زاویه دید دانای کل
۱۰۰	۴-۲-۲-۲-۱-زاویه دید دانای کل محدود
۱۰۱	۴-۲-۲-۲-۲-زاویه دید دانای کل نامحدود
۱۰۲	۴-۲-۳-دیدگاه در منظومه مجنون و لیلی
۱۰۲	۴-۲-۳-۱-دانای کل نامحدود
۱۰۶	۴-۲-۳-۱-۱-راوی مفسر
۱۰۹	۴-۲-۳-۲-روایت نامه ای
۱۱۲	۴-۲-۳-۳-دیدگاه دوم شخص
۱۱۳	۴-۲-۳-۴-تک گویی

۱۱۴	۱-۴-۳-۲-۴ حدیث نفس
۱۱۶	۴-۲-۴ روایت
۱۱۸	۱-۴-۲-۴ توصیف در روایت
۱۲۲	۳-۴ توصیف
۱۲۳	۱-۳-۴ توصیف بیرونی
۱۲۳	۲-۳-۴ توصیف قهرمان
۱۲۴	۳-۳-۴ توصیف در منظومه مجنون و لیلی:
۱۲۴	۱-۳-۳-۴ توصیف بیرونی
۱۲۴	۱-۱-۳-۳-۴ توصیف قهرمان
۱۲۴	۱-۱-۱-۳-۳-۴ توصیف قهرمانان انسانی:
۱۳۲	۲-۱-۱-۳-۳-۴ توصیف قهرمان غیر انسانی:
۱۳۴	۲-۳-۳-۴ توصیفات اجتماعی و فرهنگی:
۱۴۱	۳-۳-۳-۴ صحنه پردازی و زمان
۱۴۲	۱-۳-۳-۳-۴ صحنه پردازی (وصف مکان و فضا)
۱۴۵	۲-۳-۳-۳-۴ وصف زمان:
۱۴۸	۴-۳-۳-۴ توصیف درونی:
۱۵۴	۴-۳-۴ ابزار توصیف:
۱۵۵	۱-۴-۳-۴ نماد
۱۵۸	۲-۴-۳-۴ تشبیه
۱۶۱	۳-۴-۳-۴ استعاره
۱۶۵	۴-۴-۳-۴ اسم با مُسمّی
۱۶۸	۵-۴-۳-۴ ابهام
۱۷۱	۴-۴ شخصیت پردازی

۱۷۳	۱-۴-۴ انواع شخصیت:
۱۷۳	۱-۱-۴-۴ شخصیت ایستا
۱۷۳	۲-۱-۴-۴ شخصیت پویا
۱۷۴	۳-۱-۴-۴ شخصیت اصلی
۱۷۵	۴-۱-۴-۴ شخصیت مخالف
۱۷۶	۵-۱-۴-۴ شخصیت مقابل
۱۷۶	۶-۱-۴-۴ شخصیت همه جانبه
۱۷۸	۷-۱-۴-۴-۴ شخصیت قراردادی
۱۸۰	۸-۱-۴-۴ شخصیت نوعی یا تیپ
۱۸۳	۹-۱-۴-۴ شخصیت های نمادین
۱۸۵	۱۰-۱-۴-۴ شخصیت های حیوانی
۱۸۵	۲-۴-۴ ابزار شخصیت پردازی:
۱۸۷	۱-۲-۴-۴ کنش قهرمان:
۱۸۹	۲-۲-۴-۴ توصیف:
۱۹۰	۳-۲-۴-۴ کاربرد اسم (خاص و عام)
۱۹۳	۴-۲-۴-۴ زبان:
۱۹۵	۵-۲-۴-۴ خطاب:
۱۹۷	۵-۴ گفتگو
۱۹۹	۱-۵-۴ گفت و گوی یک سویه و گفت و گوی دو سویه:
۲۰۴	۲-۵-۴ انواع گفتگو
۲۰۴	۱-۲-۵-۴ حدیث نفس
۲۰۵	۲-۲-۵-۴ گفت و گوی شخصیت با غیر انسان
۲۰۷	۳-۲-۵-۴ گفت و گوی تمثیلی:

۲۱۰	۳-۵-۴ زبان گفت و گو:
۲۱۰	۱-۳-۵-۴ گفتار توصیفی ساده:
۲۱۱	۲-۳-۵-۴ گفتار غیر مستقیم آزاد:
۲۱۳	۴-۵-۴ تناسب زبان گفتگو و شخصیت‌های داستان:
۲۲۰	۶-۴ لحن
۲۳۶	۷-۴ تکنیک
۲۳۶	۱-۷-۴ پیرنگ
۲۳۸	۱-۱-۷-۴ پیرنگ بسته
۲۳۸	۲-۱-۷-۴ پیرنگ باز
۲۳۸	۳-۱-۷-۴ پیرنگ فرعی
۲۳۹	۴-۱-۷-۴ پیرنگ در منظومه مجنون و لیلی:
۲۴۲	۲-۷-۴ شروع داستان
۲۴۸	۱-۲-۷-۴ کشمکش:
۲۴۹	۳-۷-۴ تعلیق:
۲۵۰	۱-۳-۷-۴ بزنگاه
۲۵۰	۲-۳-۷-۴ بحران
۲۵۰	۳-۳-۷-۴ گره گشایی
۲۵۶	۴-۷-۴ پایان
۲۶۱	فصل پنجم: نتیجه گیری
۲۶۳	۱-۵ نتیجه گیری
۲۶۹	منابع و مآخذ

پیشگفتار:

آغاز صحیفه معنایی بر نام خدای جاودانی

یکی از شاعران بزرگ قرن هفتم هجری که در عین سکونت در شبه قاره هند، بر زبان و ادب فارسی تا حد رسیدن به شأن یک شاعر توانای کلاسیک احاطه یافته و آثار پر باری بر جای گذاشته امیر خسرو دهلوی است. آشنایی این شاعر با میراث کهن شعر فارسی و مثنویات بزرگانی همچون نظامی او را بر آن داشته تا به داستان سرایی منظوم روی آورد؛ و خمسه و منظومه هایی بسراید.

یکی از منظومه های امیر خسرو مجنون و لیلی اوست. اساس روایت داستان او در بعضی موارد با منابع عربی همخوانی دارد و در بعضی جنبه ها به ساختار لیلی و مجنون نظامی نزدیک است؛ و در عین حال در بخش هایی با هر دو مأخذ متفاوت است و افزوده هایی در فرعیات دارد. در این پژوهش که به بررسی عناصر داستانی در مجنون و لیلی امیر خسرو اختصاص دارد پس از معرفی زندگی، آثار و روزگار امیر خسرو و جمع بندی مطالب مربوط به سرگذشت لیلی و مجنون، عناصر داستانی مختلف معرفی شده اند و در ادامه بحث، به جلوه های هر عنصر داستانی در مجنون و لیلی پرداخته شده است.

این بررسی در برگیرنده عناصری همچون درون مایه، زاویه دید، توصیف، شخصیت پردازی، گفتگو، لحن و تکنیک است.

گزارشی از فهرست این پایان نامه شامل چهار فصل و یک نتیجه گیری است که فصل پنجم را تشکیل می دهد. فصل اول در بر گیرنده مبادی تحقیق است که ساختار پژوهش و چگونگی اجزای آن را نشان می دهد. فصل دوم شامل زندگی و آثار امیر خسرو، معرفی خانوادگی، فکری، گرایش های عرفانی، فعالیت های شاعر و معرفی استادان او می شود. در این فصل به شرایط فرهنگی و اجتماعی عصر امیر خسرو و معرفی معاصران بر جسته او نیز اشاره شده است. در بخش دیگر این فصل آثار منظوم و منثور شاعر و نیز مثنویات او معرفی شده است. فصل سوم پایان نامه به پیشینه داستان مجنون و لیلی اختصاص دارد و گزارشی تاریخی از سیر این داستان در جهان عرب و ایران ارائه می کند؛ و درباره منابع تاریخی آن و بازتابش در ادبیات جهانی و پدیده عشق

عذری نیز مطالبی افزوده شده است. در فصل پنجم به موضوع اصلی پژوهش یعنی بررسی عناصر داستان در منظومه مجنون و لیلی پرداخته شده است. ابتدا تعریف دقیق و کامل از هر عنصر داستانی و جلوه های آن بر اساس منابع مربوط عرضه شده و کیفیت آن عنصر داستانی در منظومه مجنون و لیلی بحث و بررسی گردیده که با شواهدی از متن همراه است. فصل پنجم این پایان نامه به نتیجه گیری اختصاص دارد. در ادامه بخش هایی از پایان نامه را عرضه می کنیم.

یکی از شاعرانی که در زمینه ادبیات غنایی به خلق آثار منظوم پرداخته امیر خسرو دهلوی (۷۰۵-۶۵۱) است. امیر ناصرالدین ابوالحسن خسرو بن امیر سیفالدین محمود دهلوی از شاعران پارسی گوی هندی تبار است. نام وی را در تذکره ها «ابوالحسن» و «خسرو» ذکر کرده اند. امیر خسرو خط و صدایی خوش داشته است و در موسیقی نیز مهارت داشته است.

اما هنر عمده او شاعریست و در غزل و مثنوی و قالب های دیگر نیز طبع آزمایی کرده است. آثار شاخص امیر خسرو شامل دیوان اشعار است که به پنج بخش تقسیم کرده است و نیز مثنوی هایی که به تقلید از نظامی سروده است.

و اما سرگذشت مجنون و لیلی که زمینه فصل سوم این پژوهش را تشکیل می دهد سابقه طولانی در متون تاریخی ادبی منثور و منظوم عربی و فارسی دارد اصل داستان لیلی و مجنون به زبان عربی و مربوط به قوم عرب است. از نویسندگانی که به بیان احوال مجنون پرداخته اند می توان به ابن قتیبه دینوری در کتاب «الشعر و الشعراء» و ابوالفرج اصفهانی در کتاب «الآغانی» اشاره کرد.

چنانکه از متون تاریخی برمی آید داستان لیلی و مجنون در عرب شامل روایات پراکنده و گسسته از سرگذشت لیلی و مجنون است که نظم منطقی ندارد. خود شخصیت های داستان نیز از نظر تاریخی مورد تردید هستند. باید توجه داشت که پیش از آن که نظامی داستان لیلی و مجنون را به صورت منظومه مدونی عرضه کند مضمون آن در بین اشعار شاعران و آثار نویسندگان قبل از نظامی وجود داشته است.

اما مجنون و لیلی امیر خسرو در سال ۶۹۸ هـ ق سروده شده و تعداد ابیات آن ۲۶۶۰ بیت است. وی این مثنوی را به نام سلطان علاالدین سروده است.

وزن مجنون و لیلی امیر خسرو دهلوی مفعول مفاعیلن مفاعیل و در بحر هزج مسدس اخرب مقبوض/ مقصور/ محذوف است. امیر خسرو این منظومه را با نام خداوند شروع می‌کند و سپس در مناجات چند بیت می‌سراید و در ادامه طبق سنت شعرا به نعت پیامبر اسلام و وصف معراج وی می‌پردازد. سپس به مدح سلطان علاءالدین می‌پردازد که این کتاب را به نام وی کرده‌است.

در فصل چهارم این پایان نامه بعد از شناخت دقیق عناصر داستان و جلوه‌های آن در متون کهن حضور هر یک از آنها در این منظومه نشان داده شده است.

یکی از این عناصر راوی و زاویه دید است. راوی فردی است که داستان یا روایتی را به صورت شفاهی یا کتبی نقل می‌کند. فرم و شیوه روایت داستان توسط نویسنده «دیدگاه» یا «زاویه دید» نامیده می‌شود.

زاویه دید منظومه مجنون و لیلی «دانای کل» است و این اثر زاویه دید بیرونی دارد که با محتوای این منظومه که در لایه‌های زیرین خود مفهوم روانشناختی دارد متناسب است.

یکی از بخش‌های این منظومه مربوط به شیوه توصیف امیر خسرو در مجنون و لیلی است:

توصیف امیر خسرو از جامعه و عصر مجنون و لیلی چنین است که زن در آن محکوم است و «حکومت مطلق با خشونت است.» در جنگی که با نوفل در می‌گیرد، پیران قبیله برای اینکه مسئله را حل کنند تصمیم می‌گیرند خون لیلی را بریزند.

در جمع بندی شخصیت پردازی این منظومه مروری بر شیوه شخصیت پردازی امیر خسرو در این منظومه نشان می‌دهد که:

مجنون و لیلی، پدر و مادر آن دو، نوفل و خدیجه همگی در داستان شخصیت‌هایی منفعل و ایستا هستند. اما پیران قبیله: تنها شخصیت‌های پویای داستان مجنون و لیلی هستند در آغاز داستان و در جنگ نوفل با قبیله لیلی، آنها لیلی را فتنه می‌دانستند و قصد داشتند خون لیلی را بریزند اما در پایان داستان جهان بینی آنها عوض شده و دیگر این عشق را هوس نمی‌دانستند.

در باره یکی از ابزارهای شخصیت پردازی که کنش قهرمان است می‌توان گفت:

در داستان مجنون و لیلی، شاعر به کمک «گفت و گو» کنش قهرمانان داستان را پیش می‌برد.

مکان جغرافیایی، محیط فکری و مذهبی، فرهنگ یک جامعه عوامل موثر در شکل‌گیری کنش شخصیت‌ها هستند.

در داستان مجنون و لیلی، مکان جغرافیایی داستان صحرای عربستان است و فرهنگ حاکم بر آن، فرهنگ اعراب بدوی است که در شکل‌گیری کنش شخصیت‌های داستان تأثیر گذار هستند. در این جا چند مورد از کنش قهرمانان داستان را بررسی می‌کنیم که تحت تاثیر محیط جغرافیایی و فکری و... اعراب هستند.

بر اساس محیط فکری و فرهنگ اقلیم عربستان، نوفل جنگ کردن را برای کمک به مجنون بر می‌گزیند مکان جغرافیایی مجنون نیز بر نحوه کنش‌های وی مانند رفتن به بیابان و انس گرفتن با حیوانات وحشی تأثیر گذار است چنان که دیده شد محیط زندگی شخصیت‌های داستان مجنون و لیلی تأثیر فوق العاده‌ای بر شخصیت آنها و کنش آنها در طول داستان دارد.

عنصر داستانی دیگری که در این منظومه وجود دارد گفتگو است. در منظومه مجنون و لیلی، شاعر برای اینکه داستان دچار یک نواختی نشود و حقیقت‌مانندی داستان آسیب نیند، شخصیت‌ها را به «گفت و گو» وا می‌دارد و عمل داستانی را پیش می‌برد از این نظر، می‌توان گفت متن این منظومه متنی پویاست.

یکی از انواع گفت و گو حدیث نفس است. این نوع گفت و گو جنبه‌های ناپیدای شخصیت فرد را به همراه انگیزه‌های رفتاری او به نمایش می‌گذارد:

در پایان گزارش بخش‌هایی از نتیجه‌گیری عرضه می‌شود:

داستان مجنون و لیلی از نظر درون‌مایه بیشترین تکیه را بر شخصیت‌ها دارد و برجسته‌ترین ویژگی قهرمانان آن نیز نوعی روان‌پیشی و خود‌آزاری است که به ویژه در مجنون نمود بارزتری دارد و گاه رنگ افسردگی و شیدایی و حتی استحال به خود می‌گیرد.

مضامین فرعی دیگری نظیر عشق، مرگ اندیشی، بحث قضا و قدر، ساختار قبیله و روابط و تعصبات خانوادگی، برخی باورهای اسطوره‌ای و خرافی و نیز جلوه‌هایی از کهن الگوهای مرسوم داستان‌های منظوم در منظومهٔ مجنون و لیلی نیز دیده می‌شود.

شیوه روایت امیرخسرو درین منظومه روایت غیرمستقیم است که گاه جنبهٔ تصویری دارد و به صورت توصیف جلوه می‌کند.

توصیف درین منظومه شامل توصیف دنیای بیرون و توصیف شخصیت‌ها و عملکرد و گفتار و حتی ذهنیت درونی آنها می‌شود .

انواع لحن‌ها از رسمی و صمیمانه تا غم انگیز و ناامیدانه و گاه کنایه آمیز یا نشاط آمیز در جای جای منظومه دیده می‌شود. در مجموع لحن شکوهمند و اندوه بار که مشخصه عموم تراژدی‌هاست درین منظومه نیز دیده می‌شود و لحن در سراسر داستان با درون مایه داستان هماهنگ است. این داستان پیرنگی بازدارد که با تکیه بر حوادث مبتنی بر حقیقت به پیش می‌رود. گفتگوها در خدمت گره‌گشایی هستند. شیوه امیر خسرو گره افکنی‌های متعدد و گره‌گشایی زود هنگام است. از ویژگی‌های منظومه مجنون و لیلی پایان آن است که همراه با فاجعه است که از ویژگی‌های تراژدی است .

در پایان خداوند بزرگ را سپاس می‌گویم که این شایستگی را به من ارزانی داشت تا نام خود را در اعداد پژوهندگان زبان فاخر و ادب پر افتخار فارسی ثبت کنم. اکنون که به مدد توفیق الهی پایان نامه تحصیلی خود را به اتمام رسانده‌ام بر خود فرض می‌دانم که از تمام استادان فرهیخته ، کوشا، و پرتوان گروه ادبیات دانشگاه یزد سپاسگذاری نمایم.

از آقایان دکتر الهام بخش، دکتر جلالی که به ترتیب راهنمایی و مشاوره این پایان نامه را به عهده داشته‌اند تشکر می‌کنم، همچنین از آقایان دکتر نجاریان و دکتر مهدیانی که داوری این پایان نامه را به عهده گرفته‌اند نیز سپاسگزاری می‌کنم. از کارشناسان گروه خانمها مطهری نیا و صابر نیز که در طول دوره تحصیل من در این دانشگاه من را یاری کردند نیز سپاسگزارم. اگر انجام این پایان نامه با تأخیر زمانی صورت گرفته بخشی از آن به دلیل تغییر موضوع پایان نامه بوده که با توجه به اشتباه فهرست نویس فهرست نسخ خطی فارسی کتابخانه کاظمینی که نام کاتب را به

جای مولف اصلی ثبت کرده صورت گرفته است. به این ترتیب اعضای محترم تحصیلات تکمیلی بررسی عناصر داستان در همان منظومه را موضوع پایان نامه قرار دادند که به انجام آن اقدام کردم. این پایان نامه نخستین تجربه پژوهش رسمی من است که با وجود برخورداری از راهنمایی های مجدانه دکتر الهام بخش و هدایت های بی دریغ استاد فاضل دکتر جلالی باز هم نمی تواند از قصور و کاستی خالی باشد. امیدوارم بررسی های این جلسه پر بار و دیدگاه داوران بزرگواری و اشارات و یادداشت های آنان مرا در اتمام این کار و رفع نقایص آن یاری کند.

